

Л.М.Черненко

КОЛІР ЯК ЗАСІБ ВИХОВАННЯ ЕМОЦІЙНОСТІ НА УРОКАХ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА

Навчаючи дітей, неможливо не зачепити емоційну сферу особистості. Якщо вчителеві вдасться створити на уроці позитивну емоційну атмосферу, то урок стане значно цікавішим та „жвавішим” для учнів, вони краще запам’ятають матеріал.

Що стосується виховання емоційності на уроках образотворчого мистецтва у сільській малокомплектній школі, то мистецтво є усвідомленою потребою особистості виражати власні почуття, ідеї художніми засобами: лініями, кольором, формами, звуками, руками, образними словами. Не володіючи в достатній мірі навичками читання, письма, мовою, діти вибирають художні засоби самовираження. Вони є для дітей одночасно засобами адаптації до зовнішнього світу та засобом спілкування з цим світом [8, 162].

Одним із засобів виховання емоційності на уроках образотворчого мистецтва виступає колір.

Кольорове бачення людини – явище унікальне і закономірне. Проблематика, пов’язана з даним явищем, постійно привертає увагу вчених різних спеціальностей [2, 35].

Колір як природне явище досліджувало багато фахівців різних напрямків: митці-поети, художники, вчені-фізики, математики, фізіологи та психологи, історики, археологи, етнографи. Вони створили не одну теорію кольору, розробили не одну концепцію, багато чого дослідили і пізнали про колір та його взаємодію з психікою людини. Наприклад, відомий психолог П.Блонський вважав, що яскраві зорові образи-уявлення найбільш властиві емоційно-вразливим індивідам, до яких він відносив жінок та дітей. Це стосується також кольорових образів-уявлень – досить рідкісного явища, характерного для людей максимально здібних до зорової уяви, зокрема для особливо чутливих, емоційно вразливих художніх натур. Відомий психолог С.Рубінштейн зауважував, що дія кольору зумовлена безпосереднім фізіологічним впливом його на людський організм, а також асоціаціями, що виникають під час сприймання певного кольору.

Психосеміотика (наука про знакові системи та вплив їх на людину) визнає, що колір може розглядатися як безпосередній подразник електромагнітних хвиль; сигнал; символ; знак. Приміром, червоний колір в якості електромагнітних хвиль викликає у людини зниження працездатності; як сигнал – стимулює збудження; як символ – асоціюється з емоціями гніву або радості; як знак – символізує заборону. Отже, як бачимо, для людини є вельми важливою культура сприймання кольору та необхідність його розвитку. Відомо, що вплив кольору може викликати в людини як фізіологічний, так і психологічний ефект... Цікавим було б створити „систему

Менделєєва” для кольору, дізнатись про його місце в структурі наших емоцій та почуттів [10, 3].

Треба сказати, що феномен взаємодії кольорів та емоцій вартий того, щоб його вивчали. Якщо заплющити на хвилинку очі та уявити собі, що світ враз втратив свої кольори, а ми сприймаємо його як чорно-сіро-біле зображення, мабуть, нікому на Землі не сподобався б такий варіант. Більше того, людина досить емоційно відреагувала б на таку пропозицію. А чому саме емоційно? Що їй з тих кольорів – було б світло?! Така реакція була б правомірною, бо люди давно встановили взаємозв'язок своїх почуттів та емоцій із кольорами. На різний колір – різна емоційна реакція: деякі кольори подобаються багатьом людям, деякі – багатьом не подобаються... Специфічна реакція людини на певні кольори пояснюються фізіологічним механізмом. До речі, не тільки на людей, а й певним чином на тварин впливають кольори. Відомо, наприклад, що стан вегетативної нервової системи відповідає частоті коливання оранжево-червоного кольору, а якщо вегетативно-нервова система „діє” уповільнено – вона заспокоєна, тому її стану відповідає частота коливання хвиль темно-синього кольору. Інакше кажучи, фізична природа кольору, яка виражена в частоті коливання електромагнітних хвиль певної довжини, тісно пов'язана зі специфікою реагування на колір, підвищеною емоційністю. Отже, можна припустити, що конкретні кольори та їхні відтінки символізують, тобто певним чином позначають і до деякої міри виражають, зміст і різноманітність емоційності людини, яка, в свою чергу, має „кольорове вираження” [9, 12].

Хоча „мова” кольорів вважається інтернаціональною і в багатьох народів світу символіка певних кольорів має однакове або схоже значення, але в деяких культурах, соціумах, угрупованнях (залежно від світогляду та традицій) перевага може віддаватися одному або декільком конкретним кольорам. Тут кольори вже не символізують емоції людини – вони набувають іншого значення, а саме – виражають людські думки, ідеї.

У наші часи є культури, які використовують небагато кольорів та їх відтінків, а є культури, наприклад, Японія, де навіть школяр розрізняє не одну сотню кольорових відтінків. Ми також вважаємо, що, розвиваючи культуру почуття кольору, можна збагатити емоційну сферу людини [9, 12].

При обґрунтуванні свого кольорового вибору діти не спираються на предметні асоціації кольору, а виходять із враження, яке впливає на них тим чи іншим кольоровим стимулом. Яскраві кольори їх приваблюють, погляд дитини сам тягнеться за таким кольором. Однак слід відмітити, що вплив червоного, жовтого та інших яскравих кольорів не подразнює дітей молодшого шкільного віку, а навіть заспокоює, дозволяє дитині відчувати себе комфортно.

В „Навчанні про колір” І.Гете писав: „колір – продукт світла, який викликає емоції”. Коли ми говоримо: „почорнів від горя”; почервонів від гніву; позеленів від злоби”, то не сприймаємо ці вирази буквально, а інтуїтивно пов'язуємо емоційні переживання людини зі здатністю виразити їх кольором. Першим фактом, з яким зіткнеться кожний пошукач відношення

емоції – колір, є те, що воно не носить випадкового, довільного характеру; емоції та колір „зчеплені” між собою на дуже глибокій основі. Кольори не є знаками емоцій, здатними асоціативно викликати або виражати те чи інше почуття, вони постають перед людиною самі, як емоції, точніше, як об’єктивно втілені емоції. Чому це так?

Один з родоначальників експериментальної психології В.Вундт в „Основах фізіологічної психології” [4] описує органічний взаємозв’язок відчуттів та почуттів. Вони безперервно пов’язані між собою. Психіка людини переважно орієнтована на зовнішню реальність.

Під час проведення аналізу кольорових характеристик емоційних процесів, Вундт вказує на різницю між фізіологічною основою емоціогенного впливу кольорів та звуків.

Л.Веккер [3] вважає опис Вундтом різних кольорових характеристик відповідних емоційних станів захоплюючим весь подальший розвиток прийомів кольорового тестування емоцій, а застосування кольорових методик вивчення емоційної сфери людини, які мають більші можливості, ніж звуковисотні.

Другим істотним фактором є досить жорсткий ступінь „закріпленості” за певним кольором певної емоції. Психічно здорова людина, як доросла, так і дитина, розуміє емоційний зміст основних кольорів і може диференціювати їх за емоційним знаком.

Співробітницею професора Кравкова Л. Шварц [11] було виявлено помітну зміну кольорової чуттєвості в залежності від емоційного стану людини. Позитивні емоції, наприклад, радість, виявились пов’язаними з підвищенням чутливості до червоного і жовтого та із пониженням – до синього та зеленого. При переживанні негативних емоцій спостерігалась обернена картина: чутливість до синього та зеленого зростала, а до червоного і жовтого знижувалася. Цікаво, що вказані зміни кольорової чутливості відмічались не лише при переживанні емоцій, але й при згадуванні про приємні або неприємні явища. При подальших задачах намалювати дещо „красиве”, „приємне”, „хороше” діти найчастіше використовують світлі, яскраві кольори – жовтий, червоний, оранжевий, блакитний, смарагдово-зелений. Як вказує В.Мухіна: „кольорове рішення гарного в дітей усіх країн схоже: кольори в більшості випадків теплі і обов’язково чисті, локальні” [7, 205]. Проведений порівняльний аналіз використання „неповторних” кольорів дітьми різних країн показав дивну постійність у виборі кольору для зображення гарного та негарного. Діти, знайомлячись з малюнками своїх однолітків з інших країн, безпомилково по колориту малюнка визначали, де зображено „гарне”, а де „негарне”. Результати цих робіт показують, що колір пов’язаний з емоціями на різних рівнях психічної діяльності людини вже з раннього дитинства. В дітей він відображає психологічний стан. Дитина начебто подорожує по кольоровому колі і кожний колір „переноситься” потім на папір. Щодо емоційно-естетичного ставлення до кольору, то, як зазначає В.Мухіна, навчання дитини стійким, предметним асоціаціям

кольорів, як правило, призводить до стереотипного сприйняття фарб, знижує здатність безпосередньо відчувати колір [1, 64].

У таблиці представлені частоти асоціацій кольорів (у %) з емоційними факторами та особливості використання кольору дитиною.

Колір	Емоції								
	Цікавість	Радість	Здивування	Печаль	Гнів	Відраза	Сором	Страх	Втома
Сірий	6	4	2	27	1	15	18	12	53
Синій	27	4	2	27	5	7	13	15	8
Зелений	26	10	26	13	8	7	19	8	7
Червоний	16	52	23	4	55	4	4	17	2
Жовтий	20	24	56	1	9	19	12	15	1
Фіолетовий	5	12	14	12	6	22	16	7	12
Коричневий	10	8	3	14	4	27	17	3	23
Чорний	10	2	2	22	38	18	13	43	24

Кольоровий код ряду емоцій, як відображено в таблиці, носить досить простий характер. Вони виражаються або одним кольором (переважно), або однорідною кольоровою комбінацією. Це, насамперед, відноситься до „страху” (чорний), „печалі” (сірий, синій, чорний). „втома” (сірий, чорний та коричневий) і „радості” (червоний та жовтий). Перші три емоції з цього списку пов’язані з пасивно-оборонною поведінкою. Це пояснює приблизну схожість кольорової гами даних емоцій (для всіх істотно значення відіграє чорний колір). Що стосується таких емоцій, як „цікавість”, „здивування”, „відраза”, „сором”, то їх кольорові профілі далеко не так одноманітні та психологічно зрозумілі. Складається враження, що діти дуже утруднялись при визначенні їх кольорових профілів, які мають, на відміну від попередніх, набагато меншу ступінь внутрішньої погодженості.

А.Ольшанникова виділяє три „базисні” емоції – страх, гнів та радість. Вважається, що співвідношення цих емоцій між собою, визначає індивідуальні особливості емоційності людини, тобто стійкі емоційні властивості. Було виявлено, що для осіб з переважанням емоції страху перевага надається фіолетовому кольору та знехтування зеленого, синього та коричневого. Відношення до фіолетового кольору виявилось показовим для диференціювання між собою груп піддослідних з перевагою емоцій „гніву” або „радості”. Перші надавали перевагу фіолетовому значно частіше. Діти з домінуванням „радості” в порівнянні з піддослідними інших груп, за даними І.Переверзевой, відрізнялись більш частішим надаванням переваги жовтому

та коричневому. Таким чином, взаємозв'язок кольору та емоцій є багаторівневим. По-перше, кольори та їх поєднання є символами емоцій; по-друге, емоційні стани людини впливають на ситуативне відношення до кольору; по-третє, стійкі емоційні особливості суб'єкту також знаходять своє відображення в різних варіантах кольорових переваг.

У своїх намаганнях передати думки і почуття з допомогою кольору дитина користується засобами, які вже нароблені в практиці мистецтва. Так чи інакше те, чим користуються майстри мистецтв, дитина прагне відтворити. Але ж це не просто формальні засоби, за ними завжди щось стоїть – тому, коли дитина оволодіває художньою формою, її переживання посилюються, збільшуються, змінюються [6, 235].

Видатні живописці говорять про колір так: „Колір повинен виражати розуміння сутності життя, яке живе в нас”, „Колір – це не засіб зовнішнього опису, а засіб душевного вираження”, „Те, що я зображаю, я люблю або ненавиджу. Цим обумовлюється колір.” [6, 249].

У різні часи кольоровий образ у творах мистецтва завжди був могутнім засобом для створення певної емоційної атмосфери, виявлення відношення автора до зображуємого. Але якщо закономірності усвідомлення художнього образу дорослого та дитини однакові, то і в дитячій творчості ми можемо знайти ту ж здатність підпорядковувати кольорове рішення для вираження власного емоційного стану, свого відношення до зображуваного, свої почуття.

Як прослідкувати наявність взаємозв'язку між емоцією та кольором? Як її оживити? Відповідь на ці питання і дає нам ключ до проблем морального, художнього та емоційного виховання дитини [10, 4].

Отже, роль образотворчого мистецтва у сільській малокомплектній школі в даному питанні дуже важлива. Адже якщо проаналізувати дитячі малюнки, то ми можемо побачити, що колір використовується дитиною як засіб для характеристики відтворюваного персонажу, для висловлювання до нього свого ставлення [5], а самі малюнки прогнозують подальше життя дитини. Колір, композиція, зміст роботи – все це свідчить про вподобання маленького художника, його індивідуальні та неповторні погляди на світ.

Список використаних джерел

1. Базыма Б.А. Цвет и психика: Моногр. / Харьк. гос. акад. культуры. – Х.: ХДАК, 2001. – 172с.
2. Безугла Л., Сирота В.М. Формування сприймання кольору в образотворчій діяльності молодших школярів / Зб. наук. праць студентів. – К.: Наук. світ, 2000. – С.35-36.
3. Веккер Л.М. Психические процессы. – Л., 1981. – Т.2. – С.325.
4. Вундт В. Основы физиологической психологии. – М., 1980. – 560с.
5. Выготский Л.С. Воображение и творчество в детском возрасте. – М.: Просвещение, 1991. – 93с.
6. Мир детства: Младший школьник / Под ред. А.Г.Хрипковой; Отв. ред. В.В.Давыдов. – 2-е изд., доп. – М.: Педагогика, 1988. – 272с.

7. Мухина В.С. Изобразительная деятельность ребенка как форма усвоения социального опыта. – М., 1981. – 320с.
8. Программы средней общеобразовательной школы. 1-4 (1-3) классы. – К.: Блиц, 1997. – 246с.
9. Символіка кольору в малюванні дитини // Обдарована дитина. – 2001. – №3. – С.12-18.
10. Черинько А.В. Какого цвета удивление? – К.: О-во „Знание” УССР, 1990. – 48с.
11. Шварц Л.Л. Изменение цветоощущения в эмоциональных состояниях // Проблемы физиологической оптики. – М., 1948. – Т.6. – С.216-231.